

Om met de deur in huis te vallen: is er in uw geloofsgemeenschap een beleid wat betreft de verhouding tussen pastoraat (predikanten, ouderlingen, pastoraal medewerkers, huisbezoekers) en diaconaat (diakenen, beroepskrachten en vrijwilligers in het diaconale werk)? Zijn er afspraken over taakverdeling en samenwerking? Hoe gaat dat in de praktijk?

Pastoraat en diaconaat

Samen dienen door samenwerking en samenspel

Herman Noordegraaf

Dr. H. Noordegraaf is bijzonder hoogleraar en universitair docent voor diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit vestiging Leiden

De vragen hierboven behoeven een positief antwoord. Een antwoord dat niet blijft steken in een voornemen, maar dat in de praktijk vlees en bloed krijgt. Dat is het uitgangspunt van dit artikel.

Mijn invalshoek is daarbij vooral het perspectief van het diaconaat dat ik het beste ken. De lezer moet niet schromen mij te corrigeren!

Visie op kerk-zijn Als het goed is, zijn de werkzaamheden in een geloofsgemeenschap uitdrukking van een op de Bijbel gebaseerde visie op waarom het in de kerk om te doen is: de relatie met God, de onderlinge gemeenschap en de relatie met mensen buiten de kerk. Principieel gesproken dragen alle kerkleden er verantwoordelijkheid voor dat

deze drie aspecten van het kerk-zijn tot hun recht komen. Binnen die gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn er toespitsingen op specifieke verantwoordelijkheden en taken. Niemand kan immers gezien de vereiste deskundigheden, eigen gaven en beperkingen, en tijd, alles doen. Die uitoefening van die specifieke verantwoordelijkheden kan echter alleen tot haar recht komen als men deze weet te plaatsen in het geheel van het kerk-zijn en als men weet waarom en waartoe die taakverdelingen er zijn. Dan kan men samenwerken om de kerk zoveel mogelijk te doen worden waartoe zij geroepen is: dienst aan God en mensen.

Dit gezichtspunt is van groot belang ook voor de toerusting van ambtsdragers en andere medewerkers. Deze zal zich niet alleen moeten

Dienst aan
God en
mensen

richten op de eigen werkzaamheden, bijvoorbeeld pastoraat of diaconaat, maar ook op de kerkvisie en de daaraan gerelateerde ambten, roepingen en taken. En dat alles zowel wat de geloofsvisies betreft als de praktijk. Ook als zij ingewerkt worden, zal dit aan de orde moeten komen.

Om een vraag tussendoor te stellen: weten ouderlingen waarom er diaconaat in de kerk is en andersom?

Diaconaat als wezenlijk en volwaardig onderdeel van de kerk

Dat er in de kerken van de gereformeerde gezindte een diaconaat is dat vorm krijgt in een afzonderlijk ambt gaat terug op Calvijn. In zijn

streven naar de vernieuwing van kerk en theologie gaf hij uitdrukkelijk aandacht aan het diaconaat. De zorg voor armen en andere noodlijdenden zag hij namelijk op Bijbelse gronden als een wezenlijke taak voor de kerk. In de laat-middeleeuwse kerk was in zijn ogen het diaconaat ontaard, omdat de diaken functioneerde als assistent van de priester of de bisschop zonder veel aan zorg voor de armen te doen. De consequentie die Calvijn uit deze principiële visie trok, was dat het diaconaat tot uitdrukking zou moeten komen in de structuur en leiding van de kerk. Daarom moest er het ambt van diaken komen waarbij dit uitdrukkelijk een sociale taak kreeg toebedeeld, namelijk de zorg voor de armen, het bezoeken van de zieken, de opvang van vluchtelingen en andere noodlijdenden. Deze sociale taak verbond Calvijn

Het diakenambt gaat terug op Calvijn

overigens uitdrukkelijk met de eredienst en in het bijzonder het Heilig Avondmaal. Dit ambt van diaken was niet maar een aanhangsel van het kerk-zijn, maar wezenlijk daarvoor.

Dat brengt mij al tot een belangrijke gevolgtrekking: al die situaties waarin de diaken ondergeschikt gemaakt wordt aan de ouderling, als een soort van hulpouderling optreedt, is in strijd met deze kerkvisie (die ik van harte onderschrijf). Dat dit nog steeds voorkomt, blijkt uit wat ik tegenkwam uit een onderzoek naar kerkelijke betrokkenheid bij armoede in de eigen gemeente en regio). Omdat het een beperkt onderzoek betreft, weet ik niet in welke mate dit voorkomt, wel dus dat het voorkomt:

'Er functioneren wijkteams en de diakenen gaan één keer per jaar samen met de ouderling op huisbezoek. Een diaken merkt op dat er toch wel veel overlap is in de werkzaamheden en dat op dat gebied de diaken soms bijna een halve ouderling is. Een andere diaken zit al twee jaar als diaken op een wijk waar geen ouderling is en dus doet deze diaken ook 'alles'.

Zou bij dat alles niet bewust of onbewust de gedachte een rol spelen dat dat waar het pastoraat zich op toelegt, het geestelijke, 'hogere' is dan het sociale en materiële? De invalshoek zou mijns inziens moeten zijn, ook op Bijbelse gronden, dat het om heel de mens gaat: in zijn geestelijke, psychische, sociale, materiële en fysieke functioneren – aspecten van het mens-zijn die met elkaar samenhangen en elkaar derhalve beïnvloeden zonder in elkaar op te gaan. Het hoeft

nauwelijks nog betoog dat als in het pastoraat de geloofs- en levensvragen aan de orde komen men deze niet los kan zien van het alledaagse leven en de sociale, fysieke en materiële omstandigheden.

Een en ander betekent ook dat als ouderling en diaken samen op huisbezoek gaan zowel de pastorale als diaconale invalshoek aan bod moet kunnen komen.

Pastoraat en diaconaat behoren beide op een volwaardige wijze tot het kerk-zijn.

Heel de mens Hier vinden we de sleutel tot een zinnige taakverdeling tussen pastoraat en diaconaat. In beide gaat het om 'heel de mens'. Bij het pastoraat is de invalshoek, om het algemeen te formuleren, de mens in zijn geestelijk functioneren, bij het diaconaat de materiële, sociale en fysieke noden. Waar het op aankomt, dat men in het pastoraat ook alert is op die noden en in het diaconaat op de zingevingsvragen die deze noden kunnen oproepen. Het gaat daarbij niet om een hanteren van een strikte taakverdeling: soms werkt een doorverwijzing het beste, zeker als specifieke deskundigheid vereist is, bijvoorbeeld in geval van schuldhulpverlening. Soms kan de huisbezoeker het zelf afhandelen na advies bij de diakenen ingewonnen te hebben. Belangrijk is dat men in het pastoraat ook alert is op genoemde noden en dat er werkafspraken zijn met de diaconie over signalering van deze noden en over hoe daarmee om te gaan. Het eerder genoemde onderzoek, dat het zij nogmaals gezegd

beperkt van omvang is, laat zien dat signalering, samenwerken en eventueel doorverwijzen niet vanzelfsprekend is.

‘Er zijn wijkteams waarbij ook diakenen betrokken zijn. De diakenen hebben het idee en beleven het zo dat ze op de tweede plaats komen. De ouderling schrijft die bijeenkomsten van het wijkteam uit. Er is weinig overleg en er zijn weinig directe vragen aan diaconie. Twee maal per jaar is er een overleg tussen ouderlingen en diaconie. Met de predikant is weinig direct diaconaal overleg. Er komen vanuit de ouderlingen en predikant weinig tot geen signalen naar de diakenen.’

Natuurlijk zijn er overlappingsen en raakvlakken. Als bijvoorbeeld een zieke bezocht wordt, kunnen daar geloofsvragen aan de orde komen, maar zo'n bezoek kan ook bijdragen aan vermindering van eenzaamheid, een sociale nood. Als de diaconie het vervoer naar de kerk organiseert voor mensen die slecht ter been zijn, zijn daarbij geestelijke en sociale behoeften aan de orde. Daar moeten we niet krampachtig mee omgaan.

Ik stel weer en vraag tussendoor: hebt u wel eens in uw geloofsgemeenschap gepeild wie er al dan niet behoefte heeft aan overleg, afstemming en samenwerking?

Vorig jaar deed een student voor zijn afstudeerscriptie een onderzoek naar de verhouding tussen pastoraat en diaconaat. Hij interviewde daarvoor enige ouderlingen en diakenen om te

weten te komen hoe zij de genoemde verhouding zagen. De diaken ervoeren hun positie als ondergeschikt aan dat van de ouderling en hadden meer behoefte aan overleg dan de ouderlingen. Ook hier ging het om een onderzoek van een beperkte omvang waarvan ik niet weet in welke mate de resultaten generaliseerbaar zijn. Ik leg daarom de vraag als open vraag aan de lezer voor.

Aandacht Een duidelijk raakvlak en zelfs overlapping tussen pastoraat en diaconaat is er in het werk in allerlei diaconaal(-missionaire) projecten, zoals inloophuizen, opvang van dak- en thuislozen, verslaafden en mensen met en psychiatrische aandoening. Dit werk is gericht op het aangaan van ‘aandachtige betrekkingen’ met bezoekers, het opbouwen van een relatie met hen, het ontwikkelen van communicatie waarin mensen hun levensverhalen kunnen vertellen en/of over hun vreugden en verdriet kunnen praten. De invalshoek is daarbij allereerst diaconaal omdat het mensen betreft die specifieke maatschappelijke en sociale problemen hebben, maar deze blijken vaak niet los te maken te zijn van dieperliggende zingevings- en levensvragen. Pastorale bekwaamheden zijn daarom van belang voor het diaconaat. Hier zie ik echter minder mogelijkheden voor samenwerking tussen de sectie pastoraat en het diaconaat, te meer omdat het werk van ouderlingen zich vooral richt op de eigen gemeenteleden. Wel kan de predikant, zeker als deze ook toegerust is tot crisispastoraat een rol spelen. ■

Taakverdeling
tussen
pastoraat en
diaconaat